

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

AKO BUDE POLITICKÁ STRANA
„**SPOLU – OBČIANSKA DEMOKRACIA**“
PRISTUPOVAŤ K EURÓPSKEJ
A ZAHRANIČNEJ POLITIKE

MIROSLAV BEBLAVÝ
VLADIMÍR BILČÍK
DALIBOR ROHÁČ

SUCCESSFUL SLOVAKIA IN AN UNCERTAIN WORLD

The approach of political party **“TOGETHER – Civic Democracy”**
to European and foreign policy

Miroslav Beblavý, Vladimír Bilčík and Dalibor Roháč

SUMMARY

Only well-crafted domestic and foreign policies will enable Slovakia to thrive in today's world, full of unseen opportunities and looming threats. This document outlines twenty specific recommendations for current and future leaders of our country:

1. Our security is critical – let us invest in it accordingly.
2. We are already in the EU core. It is time to start playing the EU's 'Premier League'.
3. In the EU, we should defend both national and European interests.
4. Yes to a finance minister for the Eurozone – as long as it boosts accountability and transparency of the economic and monetary union.
5. Balance solidarity in the EU with responsibility of member states. Reinsurance works better than subsidies.
6. Only a common European border protection policy and efforts to stabilise the Middle East and North Africa can bring migration under control.
7. Aspire to become Ireland rather than Sicily.
8. The EU needs a well-functioning market in services.
9. Tax competition is a good thing – tax havens and shell companies are not.
10. The Visegrád Four is not a substitute for our place in the EU but it can bolster it.
11. It is time to strengthen Slovakia's relations with Germany and Romance-speaking Europe.
12. Let us expand the frontiers of stable and secure Europe to the east and south of our borders.
13. The United States is indispensable – but let us not harbour illusions about transatlantic relations.
14. We need to communicate with Russia, without compromises on important matters.
15. We can help turn China into a responsible stakeholder in global decision-making.
16. Slovakia needs institutions worthy of an advanced European country.
17. Government cannot be the main engine of growth and innovation.
18. Let us invest into our people – our ultimate resource.
19. Help Slovaks abroad help their country.
20. It is time to strategically build up our foreign service.

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

Ako bude politická strana **„SPOLU – občianska demokracia“** pristupovať k európskej a zahraničnej politike

Miroslav Beblavý, Vladimír Bilčík a Dalibor Roháč

ZHRNUTIE

Iba premyslená domáca a zahraničná politika zabezpečí Slovensku úspech v súčasnom svete, plnom netušených príležitostí, ale aj narastajúcich nástrah. Tento dokument preto ponúka dvadsať konkrétnych odporúčaní pre súčasných a budúcich lídrov našej krajiny:

1. Naša bezpečnosť je prvoradá – investujme do nej.
2. V „jadre“ už sme, ale potrebujeme hrať prvú európsku ligu.
3. V EÚ presadzujme štátny aj európsky záujem.
4. Minister financií eurozóny – áno, ak posilní skladanie účtov a transparentnejšie fungovanie hospodárskej a menovej únie.
5. Viac solidarity v EÚ musí vyvážiť väčšia zodpovednosť členských štátov – poistenie namiesto dotácií.
6. Migračné toky zvládneme len spoločnou európskou politikou pri ochrane vonkajšej hranice EÚ a podporou stability na Blízkom východe a v severnej Afrike.
7. Staňme sa Írskom, nie Sicíliou.
8. V EÚ potrebujeme fungujúci trh so službami.
9. Daňová konkurencia je zdravá – daňové raje a schránkové firmy nie.
10. Vyšehradská štvorka nenahrádza naše miesto v EÚ, môže ho však podporiť.
11. Posilnime vzťahy s Nemeckom a „latinskou“ Európou.
12. Hranice bezpečnej Európy posúvajte na východ a na juh od nás.
13. Spojené štáty potrebujeme, ale k transatlantickým vzťahom pristupujeme bez ilúzií.
14. S Ruskom musíme komunikovať, ale bez kompromisov v zásadných otázkach.
15. Pomôžme urobiť z Číny zodpovedného partnera v globálnom rozhodovaní.
16. Dobudujeme inštitúcie hodné vyspelej európskej krajiny.
17. Hlavným motorom rastu a inovácií nemôže byť štát.
18. Investujme do našich ľudí.
19. Zapojme Slovákov v zahraničí do diania doma.
20. Premyslene investujme do našej diplomacie.

1 ÚVOD

Ked' Slovensko pred viac ako desaťročím vstúpilo do Európskej únie a NATO, zdalo sa, že slovenská spoločnosť a politika sa môžu sústrediť na domáce problémy. Nasledujúce roky však priniesli finančnú a hospodársku krízu, vojnu u nášho najväčšieho suseda, najdramatickejšiu migračnú vlnu od druhej svetovej vojny, brexit, či zvolenie Donalda Trumpa za prezidenta Spojených štátov. Vonkajší pôvod majú aj menej viditeľné, avšak rovnako zásadné zmeny, ktoré pomaly menia život na Slovensku: globalizácia, informatizácia a automatizácia či klimatická zmena. Slovenskej spoločnosti a politickej reprezentácii chýba jasná stratégia, ako sa s akútnymi a dlhodobými výzvami vyrovať.

Jasno nemá slovenská politika ani v otázke, aké má byť slovenské miesto vo svete a ako ho dosiahnuť. Len dve politické strany formulovali svoje postoje aspoň trochu uceleným postojom: SMER a SaS. Ich odpovede sú však nedostatočné.

V prvom rade riešia len naše miesto v inštitúciách Európskej únie. To však nestačí. Našu bezpečnosť, náš hospodársky a sociálny úspech, ale aj zachovanie našej identity rovnako ovplyvňujú aj dve ďalšie strany globalizačného trojuholníka – to, čo sa deje za hranicami EÚ a to, čo sa deje na Slovensku.

Robert Fico aj Richard Sulík hovoria o európskom jadre. Obom chýba širší pohľad na vonkajšie sily ovplyvňujúce vývoj v Európe. Vojny v blízkosti Európskej únie, spochybnenie NATO prezidentom Trumpom, ale aj napríklad autonómne automobily musíme vnímať spoločne s tým, čo sa deje vnútri únie a mať ucelenú odpoveď. Rovnako obaja politici

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

ignorujú to, že naše miesto v Európe určíme predovšetkým tým, čo budeme robiť doma. V európskom jadre sú dlhodobé Grécko aj Taliansko, ale aj Holandsko a Rakúsko. Domáce úlohy tak nemožno oddeľovať od našej európskej a globálnej politiky. Preto radšej než o jadre únie budeme hovoriť o prvej európskej lige, ktorú by Slovensko malo hrať.

Zároveň platí, že „jadro“, o ktorom obaja radi debatujú, je dnes len nástroj politickej komunikácie, bez jasnej filozofie našej európskej politiky. Skutočná diskusia by mala byť o tom, čo chceme presadiť, čo sme ochotní prijať a kde sú naopak naše červené čiary, ktoré budeme brániť. Byť proeurópsky znamená mať aj jasnú predstavu o tom, čo by EÚ mala robiť a čo sú naše politické priority.

V prípade SMERu vnímame pozitívne oficiálne proeurópsky postoj, je však zrejmá jeho prázdnota a účelovosť. Robert Fico tiež ignoruje, že jeho domáca politika je v priamom rozpore s jeho zahraničnopolitickou rétorikou. Bez dobudovania inštitúcií štátu a zásadného obmedzenia korupcie nebudeme hrať prvú európsku ligu. V prípade SaS vnímame kriticky nielen podrývanie európskeho projektu, ale aj chýbajúcu alternatívu. Za ňu nepovažujeme na jar zverejnený dokument o tom, ako by mala únia vyzerieť, ak by ju dnes tvoril Richard Sulík diskutujúc sám so sebou. Ide o zaujímavé, ale prakticky neužitočné rétorické cvičenie.

Preto sme sa rozhodli – ako súčasť prípravy našej politickej strany „SPOLU – občianska demokracia“ - ponúknuť vlastnú odpoveď. Má podobu 20 konkrétnych odporúčaní, ako ďalej postupovať. Tie pokrývajú naše priority v rámci únie, naše miesto vo svete a domáce úlohy, ktoré musíme spraviť sami. Nie je naším cieľom na nasledovných stranách poskytnúť vyčerpávajúce riešenia všetkých problémov, ktoré dnes trápia Slovensko či EÚ. Veríme však, že tento dokument je solídnym základom pre diskusiu, ktorú naša krajina už dlho potrebuje.

2 PROBLÉMY DNEŠNÉHO SVETA

Slovensko je v mnohom iné než naši západní a stredoeurópski susedia. Ako mladšia a menšia spoločnosť a jeden z najnovších európskych štátov odmietame prijať, že „veci sú, aké sú“. Za ostatných 30 rokov preukázala naša spoločnosť svoje silné stránky. Na nich je potrebné stavať.

Ide predovšetkým o schopnosť vzchopiť sa v kritických okamihoch, o otvorenosť spoločenského a politického systému, prítomnosť výnimočných jednotlivcov a skupín, ako aj o ich prispôsobivosť a mobilitu. Dynamizmus a ochota k zmene sa prejavujú v politike, v biznise i bežnom živote. Dokázali sme dobehnúť časovú stratu oproti našim susedom a rýchlo zrealizovať reformy potrebné pre vstup do EÚ. Napriek snahe niektorých oligarchov neexistujú žiadne privilegované rodiny alebo kliky, ktoré by trvalo generovali spoločenských, politických a ekonomických lídrov. Naopak, slovenská spoločnosť dokáže „zdola“ produkovať úžasných jednotlivcov, ktorí dokázali výnimočné veci v podnikaní, umení, politike, či v mimovládnom sektore. Po tom, ako sa rozkradnutá postkomunistická ekonomika na konci 90. rokov priblížila ku kolapsu, podarilo sa nám pritiahnúť investície, ktoré z nás urobili v rámci Európy jedného z priemyselných lídrov. Keď nebolo dosť dobre platenej práce doma, státisíce našich ľudí sa presadili aj v zahraničí. Keď zlyhali politické strany, voliči ich nemilosrdne vymenili a dali šancu novým, neznámym tváram.

Tieto pozitíva v sebe ukrývajú aj naše slabiny. Opakované zmeny sú často nutné preto, lebo ich nedokážeme urobiť dobre na prvýkrát. Vieme písať zákony, menej sa nám darí v ich uplatňovaní. Slovenský úspech stojí na vynikajúcich jednotlivcoch aj preto, lebo sa nám nedarí budovať inštitúcie, ktoré by fungovali bez ohľadu na osobné kvality jednotlivcov. Otvorenosť znamená aj to, že na najvyššie posty v politike či biznise sa často dostanú

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

Otvorenosť znamená aj to, že na najvyššie posty v politike či biznise sa často dostanú náhodní jednotlivci bez profesionálnych predpokladov. Pružnosť a prispôsobivosť znamená, že veľa poctivých a pracovitých ľudí sa rozhodlo žiť vo fungujúcich systémoch mimo Slovenska radšej, než aby k tomu prispeli doma, kde snaha o zmenu pripomína boj s veternými mlynmi. Výmeny vlád tak vedú k priveľkým zmenám aj preto, lebo nám chýba prirodzená kotva: jednotiacia idea zmyslu štátnosti a nášho národného „projektu“ a s ňou súvisiace konštruktívne vlastenectvo.

Súčasný svet ponúka Slovensku netušené možnosti. Bude ho však aj konfrontovať s čoraz ťažšími výzvami. Vyrovnávať sa musíme s rastúcou komplexnosťou svetovej ekonomiky, ktorá je zdrojom nerovností a sťažuje vyhliadky pre desaťtisíce slovenských zamestnancov, s tlakom demografických zmien a migrácie, ako aj s rastúcou zraniteľnosťou multipolárneho sveta. Pôvod týchto výziev je rôzny. Azda najdôležitejším je globalizácia, čiže rastúca miera ekonomickej, politickej a kultúrnej prepojenosti medzi krajinami. Tá je výsledkom liberalizácie medzinárodného obchodu a rastúcich tokov kapitálu v posledných desaťročiach minulého storočia ako aj dramatického poklesu nákladov na prepravu tovaru, ľudí a predovšetkým informácií.

Globalizovaný svet je čoraz zložitejší. Dodávateľské reťazce veľkých firiem prekračujú hranice krajín i kontinentov. Mobilný telefón spoločnosti Apple, iPhone, bol nadizajnovaný v americkej Kalifornii. Jeho batéria a čipy sa vyrábajú v Kórei a Taiwane. Pri jeho výrobe sa využívajú vzácne nerasty ťažené v Mongolsku a malá francúzsko-talianska spoločnosť dodáva gyroskop, ktorý mu umožňuje zmeniť orientáciu displeja. Samotný telefón sa „poskladá“ v Číne, v jednej krajine, kde je možné zmobilizovať pracovnú silu presahujúcu milión ľudí, ktorá je nevyhnutná na to, aby bolo možné nový model iPhonu vyrobiť v potrebných počtoch v krátkom čase pred uvedením na trh. Práve chudobné krajiny, ako napríklad Čína, boli najväčšími víťazmi procesu globalizácie.

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

Kým v roku 1970 skoro 60% ľudskej populácie žilo v extrémnej chudobe, tento počet klesol v roku 2015 pod 10% a pri pokračovaní súčasných trendov do roku 2030 extrémna chudoba zmizne zo sveta úplne.

Z globalizácie malo prospech aj Slovensko. Zahraniční investori k nám priniesli kapitál a know-how, ktoré chýbali 40 rokov izolovanej ekonomike. Integrácia do Európskej únie a do NATO vytvorila motivácie pre politikov, aby posilnili vládu zákona a priblížili Slovensko štandardom vyspelého demokratického sveta. Bez toho, aby si to uvedomovali, dnes môžu mladí Slováci pracovať a študovať kdekoľvek v Európskej únii – čosi, čo bolo pre generáciu ich rodičov nemysliteľné.

Väčšia prepojenosť ale znamená, že sa Slovensku nevyhnú hospodárske, spoločenské a bezpečnostné problémy sveta. Hypotekárna kríza v USA viedla v roku 2008 ku globálnej kríze, ktorá zasiahla ako nás tak i našich susedov. Konflikty na Blízkom východe sú zdrojom terorizmu v západnej Európe a v roku 2015 viedli k utečeneckej a migračnej vlne, ktorá mala významný dopad na európsku a slovenskú politiku. Rovnako dôsledky klimatických zmien pre Slovensko nezávisia na tom, z ktorej krajiny sveta, nám blízkej či vzdialenej, pochádzajú emisie oxidu uhličitého.

Verejná politika je často vo frustrujúcom závесе za rýchlym vývojom vo svete. Od globalizovaného, multilaterálneho sveta sa však nevieme odstrihnúť a snahy o to by boli kontraproduktívne. Slovensko sa naopak musí stať aktérom posilňujúcim medzinárodnú spoluprácu. Medzinárodným výzvam musí tiež prispôbiť svoju domácu politiku.

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

O aké výzvy presne ide? Predovšetkým o našu bezpečnosť a medzinárodnopolitické ukotvenie v Európe a západnom svete. Nemenej dôležité sú aj hospodárske a environmentálne hrozby, ktorým Slovensko, podobne ako aj ostatné vyspelé krajiny, v globalizovanom svete čelia.

2.1 VRATKÉ PILIERE NAŠEJ BEZPEČNOSTI

Bezpečnosť našej krajiny nemôžeme brať ako samozrejmosť. Ak je dnes Slovensko bezpečnou krajinou, tak je to najmä vďaka dvom faktorom. Prvým je platnosť pravidiel, že hranice sa nemenia vojenskou silou. Druhým je naše členstvo NATO. Iba vďaka nemu majú investori dôveru priniesť kapitál do malej krajiny na okraji Európskej únie (EÚ) a vytvárať v ňom pracovné príležitosti. Nepozerajú sa na nás ako na riziko; neobávajú sa, že v dôsledku konfliktov alebo vládnej svojvôle prídu o investície tak, ako sa to stáva inde v postkomunistickom svete.

Oba tieto piliere našej bezpečnosti sú dnes oslabené. Anexia Krymu Ruskom a jeho agresia voči Ukrajine trvajúca od roku 2014 podkopali platnosť medzinárodných pravidiel. Po rokoch od balkánskych vojen sa na mapu Európy vrátila tradičná medzinárodná vojna ako čosi, čo je nielenže predstaviteľné, ale sa dotýka nášho bezprostredného východného suseda.

Na rozdiel od Ukrajiny je Slovensko členom NATO. Bezpečnostné záruky aliancie však nie sú vytesané do kameňa, ale závisia na našej reputácii medzi ostatnými členskými krajinami. To platí dvojnásobne v situácii, kedy prezident Spojených štátov opakovane svojich spojencov zneisťuje. Za NATO a Spojené štáty však neexistuje náhrada. Napriek novej americkej rétorike je pozitívom to, že po rokoch škrtov USA začali posilňovať vojenskú prítomnosť v Európe.

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

Je súčasťou snahy moskovského režimu oslabiť západnú jednotu a prepísať pravidlá hry v Európe. Aliancia je tak síce oslabeným, ale stále najpresvedčivejším garantom bezpečnosti Slovenska.

Ruku v ruke s nárastom politického extrémizmu ide aj silnejúca rétorika namierená proti NATO a EÚ. Tá je živená hybridnou dezinformačnou kampaňou inšpirovanou či priamo organizovanou Kremľom. Je súčasťou snahy moskovského režimu oslabiť západnú jednotu a prepísať pravidlá hry v Európe. Dezinformačné kampane u nás a v zahraničí majú spoločné to, že im ide primárne o vnesenie zmatku a o nahľadanie schopnosti štátu získať podporu pre kroky na obranu vlastných záujmov. Na význame rastú i kybernetické útoky. Kým tie boli v minulosti zväčša dielom jednotlivcov a ich následky boli obmedzené, dnes sú dôkladne pripravované vládami a ich účinky sú ničivejšie.

Obranu proti týmto hrozbám nám v tejto chvíli neposkytne ani Aliancia, ani EÚ. V oboch organizáciách je práca na spoločnom postupe len v zárodočných štádiách a rozhodujúci podiel zodpovednosti spočíva na našom vlastnom štáte a jeho politických predstaviteľoch.

2.2 EURÓPSKA ÚNIA – LEPŠIA NÁLADA, ALE NEVYRIEŠENÁ KRÍZA

EÚ čelí neistote. Diskusie o limitoch politickej integrácie v Európe, či dokonca o rozpade únie, sú také staré ako samotný európsky projekt. V ostatných rokoch však nabrali až nebezpečne reálne kontúry.

Obraz EÚ nie je len negatívny. Európska únia sa po sérii kríz môže dnes oprieť o nových lídrov s proeurópskou agendou vo Francúzsku, Holandsku či Rakúsku. Predpokladáme, že po parlamentných voľbách v Nemecku na jeseň 2017 vznikne v Berlíne vláda so svojou predstavou o pevnejšej EÚ.

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

V ostatnom roku sa zintenzívnili diskusia o reforme eurozóny, ktorá je dnes stabilnejšia než tomu bolo pár rokov dozadu. EÚ takisto prijala podstatné rozhodnutia pre spoločné financovanie obranných a bezpečnostných projektov členských štátov.

Vnútorne problémy EÚ majú viacero zdrojov. Jedným z nich neúplnosť jej zmluvných základov. Únia má síce niektoré atribúty federácie, v dôležitých otázkach zahraničnej a bezpečnostnej politiky, ochrany hraníc, či hospodárskej politiky má rozhodovanie prevažne medzivládny charakter. Eurozóna tak má spoločnú menu, ale chýbajú jej spoločné fiškálne nástroje, ako schopnosť vyberať dane, či vydávať dlhopisy. Nejednoznačné je často aj rozdelenie právomocí medzi členské štáty a európske inštitúcie, ktoré v priebehu globálnej hospodárskej krízy zaujali aktivistickejší postoj ku kontrole verejných financií na národnej úrovni.

Nemáme ilúzie o tom, že sa všetky tieto ťažkosti podarí prekonať. V mnohých prípadoch nejednoznačnosť odráža rozdielne historické skúsenosti a politické tradície členských krajín EÚ, ako aj reziduálnu nedôveru, ktorá medzi nimi panuje. Snaha nanucovať spoločné európske riešenia, ktoré môžu vyzeráť akokoľvek dobre na papieri, krajinám, ktorým k prijatiu chýba politická vôľa, môže byť veľmi ľahko kontraproduktívna. Schodnejšia môže byť snaha zaistiť to, aby nové európske mechanizmy, ktoré vznikli v odpovedi na krízu, boli transparentné a mali oporu v európskych zmluvách.

Iným známym zdrojom európskych problémov je chýbajúci ekonomický dynamizmus. Rast produktivity je v EÚ blízky nule, pomalé bolo aj jej zotavenie z globálnej hospodárskej krízy (HDP EÚ dosiahlo svoju úroveň z roka 2008 až v roku 2015) a relatívny podiel európskeho hospodárstva na svetovej ekonomike dlhodobo klesá. Dôvodmi sú nepružnosť vo veľkých európskych ekonomikách, vrátane Francúzska či Talianska, ako aj pretrvávajúca rozdrobenosť spoločného európskeho trhu.

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

Len zjednotenie trhov s digitálnymi službami by podľa Európskej komisie prinieslo EÚ až 415 miliárd eur nového bohatstva. Ambicióznejšie ekonomické reformy na európskej a národnej úrovni by mohli zvýšiť hospodársky rast v EÚ až o celý percentný bod.

Aj keď sa akútna fáza krízy EÚ skončila, dlhodobé vnútorné problémy únie ovplyvnili aj jej schopnosť úspešne sa angažovať vo svojom susedstve. Vypovedajú o tom pretrvávajúce konflikty na Blízkom a strednom východe a vo východnom susedstve EÚ, ktoré odrážajú rastúcu rozdrobenosť diplomatických vzťahov a trvalú absenciu silných a predvídateľných pólov európskej zahraničnej politiky. Zahraničnopolitická a európska realita, s ktorou dnes pracuje slovenská diplomacia, je preto náročnejšia na plánovanie a spojená s rastúcim počtom hrozieb.

2.3 OHNE NA JUHU A VÝCHODE

Na východ od nás sme až na výnimky svedkami rozkladu. EÚ čelí Rusku, ktoré v roku 2008 zaútočilo na Gruzínsko a neskôr na Ukrajinu. Výsledkom je otvorená konfrontácia a sankčný režim, ktorý platí od roku 2014. Východné partnerstvo, čiže program tesného pridruženia k EÚ, dnes v praxi zahŕňa z pôvodných šiestich susedov len tri krajiny: Ukrajinu, Gruzínsko a Moldavsko. Tie však kvôli ruskej agresii len čiastočne kontrolujú svoje vlastné územia a chýba im napriek vlastnej snahe o reformy jasná perspektíva budúcej integrácie. Arménsko, Azerbajdžan a Bielorusko o bližšie partnerstvo s EÚ zatiaľ záujem nejavia.

Na Blízkom východe a v severnej Afrike vyprchali nádeje na politickú zmenu, ktorú mala priniesť Arabská jar. Namiesto toho sa veľké časti regiónu zmietajú v násilí a viaceré štátne útvary, vrátane Sýrie, Iraku a Líbye, sa

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

fakticky rozpadli. Pôvodná Európska politika susedstva sa zmenila na hasenie akútnych bezpečnostných problémov pozdĺž takmer celého pobrežia Stredozemného mora. Výsledkom je nestabilita, zvýšené riziko teroristických útokov v Európe a pokračujúci príchod utečencov a migrantov, ktorý sa síce v roku 2017 aj vďaka odolnejšej EÚ zmiernil, no stále predstavuje pre úniu dlhodobý problém.

Pridruženou hrozbou sa stávajú nešťatní aktéri v európskom susedstve: vodcovia Islamského štátu a iných organizácií. Ich schopnosť páchať škody v Európe vrátane Slovenska je značná. Vďaka moderným technológiám a sociálnym sieťam sú úspešní v propagande a získavajú podporu aj medzi obyvateľmi členských krajín EÚ.

2.4 HOSPODÁRSKI VÍŤAZI A PORAZENÍ

Zmeny prebiehajúce v svetovej ekonomike síce robia svet ako celok bohatším, medzi obyvateľstvom si však vyberajú aj svoju daň. Vďaka globalizácii a automatizácii je čoraz ľahšie vymeniť zamestnancov v minulosti dobre platených a stabilných povolaniach za lacnejšiu pracovnú silu v menej rozvinutom zahraničí, prípadne ľudskú prácu nahradiť inteligentnými strojmi. Veľké skupiny obyvateľov, predovšetkým s nižšou kvalifikáciou, čelia stagnácii miezd a nezamestnanosti a v mnohých prípadoch pracovnú silu opúšťajú nadobro. V Spojených štátoch sa tento problém prejavuje, spolu s inými spoločenskými patológiami, rastúcou mierou alkoholizmu a užívania opiátov, či samovrážd, ktoré sa podpisujú pod historicky unikátnym nárastom úmrtnosti medzi nižšie vzdelanými skupinami populácie. Tieto zmeny tiež posilňujú populistickú reakciu proti globalizácii a medzinárodnému obchodu.

Slovensko týmto javom doposiaľ nebolo vystavené naplno. Veľké medzinárodné spoločnosti presúvali výrobu k nám, nie od nás, nakoľko

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

sme boli schopní západu úspešne konkurovať lacnou pracovnou silou a priaznivým daňovým prostredím. Táto pozícia nás však robí zraniteľnými. S rastúcimi mzdovými požiadavkami, ktoré sú prirodzeným odrazom hospodárskeho úspechu, sa investori môžu obracať v rastúcej miere na východ od nás. Čo je ešte hrozivejšie, s neustále sa zlepšujúcimi technológiami čelí Slovensko riziku, že až polovica všetkých pracovných miest v krajine, vrátane tých vytvorených zahraničnými investormi, padne za obeť automatizácii.

Západný svet sa dnes snaží zabrániť vzniku trvalej triedy nezamestnateľných a ekonomicky neaktívnych ľudí s nižšou kvalifikáciou a pre Slovensko táto výzva platí dvojnásobne. I napriek svojmu rozvoju má naša krajina priveľa „hladových dolín“ a vylúčených komunít. Na ich obyvateľov sa musíme pozeráť nie ako na príťaž pre verejné financie, ale ako na hodnotné aktíva, ktoré môžu byť pri správnej verejnej politike prínosom pre celú spoločnosť

2.5 POLITICKÁ A HOSPODÁRSKA PREVIAZANOSŤ

Kríza v roku 2008 ukázala, že tesné prepojenia medzi ekonomikami môžu byť zdrojom nestability. Recesia, ktorá vo veľkej časti vyspelého sveta nasledovala, mala dramatický dopad na pobaltské krajiny a ekonomiky na periférii eurozóny. Posilnila tiež hlasy ekonomických nacionalistov na oboch stranách Atlantiku. Varovná je predovšetkým rastúca rezignácia Spojených štátov, ktoré boli tradične hlavnou hybnou silou medzinárodných politických štruktúr.

Bola to však práve medzinárodná spolupráca – medzi lídrami krajín G20, centrálnymi bankami, či finančnými regulátormi – ktorá zabránila tomu, aby globálna kríza naštartovaná v roku 2008 nabrala také rozmery ako jej podstatne ničivejšia predchodkyňa, ktorá sa svetom prehnala v 30. rokoch minulého storočia.

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

Slovensko je malou krajinou, a ak jeho obyvatelia chcú zmierniť dôsledky budúcich finančných šokov vo svete, tak nemajú inú voľbu, než posilňovať existujúce platformy pre medzinárodnú spoluprácu.

Nemenej významným príkladom sú klimatické zmeny a riziká, ktoré prinášajú, vrátane konfliktov a presunov populácií v budúcnosti. Na globálne emisie oxidu uhličitého má síce Slovensko len veľmi obmedzený vplyv, aj naši politici však musia chápať, že problémy tohto typu nevyrieši žiadna krajina samostatne, ale len účinná medzinárodná spolupráca.

2.6 MIGRÁCIA A STARNUTIE POPULÁCIE

Globalizovaný svet je aj svetom mobilnejším. Príliv žiadateľov o azyl z konfliktných zón na Blízkom východe a v severnej Afrike v roku 2015 mohol vyzeráť ako jednorazový úkaz spôsobený utrpením a občianskymi vojnami, ktoré v regióne zúria. Utečenecká kríza však bola tiež ukázkou populačných pohybov, ktoré len prídu. Nepôjde iba o dôsledky konfliktov či extrémnej chudoby. So zvyšujúcimi sa príjmami v rozvojových krajinách je pre ich obyvateľov čoraz ekonomicky dostupnejšie cestovať a hľadať príležitosti vo vyspelých krajinách Európy a západného sveta.

„Vítacia kultúra“ u nás korene nezapustila. Slovensko ani nie je pre utečencov a migrantov dostatočne príťažlivou krajinou na to, aby bola otázka imigračnej a integračnej politiky stredobodom pozornosti. K migrácii sa však musíme stavať bez zbytočnej hystérie. Naša krajina je predovšetkým súčasťou EÚ a schengenského priestoru. Sú to práve obyvatelia krajín ako Slovensko či Poľsko, ktorí majú najväčší úžitok z voľného pohybu osôb a pracovnej sily po Európe. Dlhodobé neriešenie problému absentujúcej spoločnej azylovej politiky a spoločnej ochrany hraníc EÚ – ktorej súčasťou musí byť aj mechanizmus pre zdieľanie

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

ťarchy spojenej s azylovým konaním a starostlivosťou o utečencov medzi európskymi krajinami – môže spôsobiť, že o tento výdobytok pri najbližšej migračnej kríze prídeme.

V dlhodobom horizonte je pre nás migrácia príležitosťou. Slovenské obyvateľstvo, podobne ako obyvateľstvo iných európskych krajín, starne. To vytvára tlak na verejné financie vo forme zvýšených výdavkov na dôchodkový systém, či zdravotné a opatrovateľské služby. Okrem reforiem, ktoré zabezpečia fiškálnu udržateľnosť týchto systémov, bude pri vyrovnávaní sa s demografickými zmenami u nás hrať úlohu aj prísun mladej a adekvátne kvalifikovanej pracovnej sily zo zahraničia.

3 AKO ĎALEJ

Na to, aby sa Slovensko úspešne s týmito výzvami popasovalo a vyťažilo pre seba z globalizácie čo najviac, potrebujeme politiku, ktorá sa pozerá ďalej než po najbližšie voľby. Mala by sledovať tri ciele. Prvým z nich je naša bezpečnosť a sloboda rozhodovať o vlastnej budúcnosti. Za ostatných 30 rokov sme si postupne zvykli na to, že sami, bez vonkajšieho donútenia, rozhodujeme o kľúčových otázkach nášho smerovania, a že žijeme bez obáv o našu suverenitu či fyzickú bezpečnosť. Udržanie tohto stavu, ktorý je z hľadiska našej histórie unikátom, je kľúčom k všetkému ostatnému. Druhou prioritou je hospodárska prosperita a vysoká kvalita života. Sloboda, demokracia, či suverenita sú pre mnohých prázdnyimi pojmami, ak sa neodrážajú v badateľnom raste kvality každodenného života. Okrem hmotného blahobytu však musíme klásť dôraz aj na zachovanie národnej a kultúrnej identity a na presadzovanie našich hodnôt v zahraničí.

1. Naša bezpečnosť je prvoradá – investujeme do nej.

Slovensko po dlhšej prestávke začína modernizovať ozbrojené sily a zvyšovať vojenský rozpočet. Je to vítaný krok. Do vlastnej bezpečnosti investujú aj krajiny okolo nás, od Estónska cez Poľsko, Maďarsko až po Rumunsko. Ich vlády pochopili, že v čase neistoty je treba posilniť vlastnú obranu. Vysielajú tým tiež politický signál, že si svoje záväzky voči NATO plnia a rovnako zodpovedný prístup čakajú aj od ostatných, vrátane USA.

Ak chce Slovensko zostať bezpečné, nevyhnutné bude zvýšiť investície do obrany. To však nestačí. Treba splniť tri predpoklady. Po prvé, musíme obrániť systém povojnových pravidiel spolunažívania v Európe.

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

Tomu vieme napomôcť ostrážitou obrannou politikou, ale aj principiálnou a efektívnou diplomaciou. Po druhé, vláda musí byť schopná pomenovať naše záujmy a byť pripravená ich presadzovať v konfrontácii s dezinformačnými kampaňami a inými hybridnými hrozbami. Do tretice, úsilie vlády musí byť postavené na zdravej, vnútorne fungujúcej spoločnosti, odolnej voči extrémizmu a zhodujúcej sa na základných kontúrach našej bezpečnostnej politiky.

Pre naplnenie týchto predpokladov je dôležité dodržať náš existujúci záväzok vynaložiť 1,6% HDP na obranu do roku 2020 a pokračovať v navyšovaní na 2,0% v roku 2024. Naprávať zanedbaný stav ozbrojených síl bude nutné ešte dlho a navýšené prostriedky treba investovať prioritne práve do modernizácie a odpútania sa od technológií z krajín bývalého Sovietskeho zväzu. Modernizácia pritom musí prebiehať plánovito a nie prostredníctvom nepremyslených, ad hoc nákupov, aké sme videli doposiaľ. Plán modernizácie si tiež vyžaduje širokú politickú podporu, pretože úspešný modernizačný program bude trvať podstatne dlhšie než len jedno volebné obdobie.

Slovensko musí posilniť systém riadenia v čase krízy; štátna správa nesmie byť v čase núdze „nachytaná na hruškách“. Bezpečnostná rada by mala pravidelne nacvičovať fungovanie počas kríz, a to vrátane najvyšších politických stupňov riadenia štátu. Mala by mať k dispozícii jedno silné, nepretržité fungujúce situačné centrum pre monitorovanie krízy. Vláda by mala systematicky preverovať a v prípade potreby dopĺňať systém zásob na čas krízy. V spolupráci so súkromným sektorom treba posilniť kritickú infraštruktúru, vrátane počítačových systémov riadiacich najdôležitejšie časti nášho hospodárstva, ako sú napríklad elektrárne, banky či dopravné spoje. Mala by mať k dispozícii chránenú, nepretržitú a pružnú komunikačnú linku na delegácie v NATO i v EÚ, ktorá má dnes správnu ambíciu zohrávať podstatnejšiu úlohu pri krízovom manažmente ako aj modernizácii obranných kapacít členských krajín.

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

Posilniť treba aj kampaň proti dezinformáciám: zmapovať nástroje, akými sa dezinformácie šíria a ciele, ktoré tým ich šíritelia sledujú, byť pripravený sa jasne postaviť za hodnoty a verejnú politiku, ktoré sú terčom šíriteľov dezinformácií. V neposlednom rade je tiež treba systematickejšie viesť žiakov už od mladšieho veku ku kritickému rozmyšľaniu. Ak sú občania naučení rozmyšľať za seba a kriticky posudzovať informácie, verejnosť bude viac odolná voči bludom a hoaxom.

2. V „jadre“ už sme, ale potrebujeme hrať prvú európsku ligu.

Britský odchod z EÚ môže priniest zrýchlenú integráciu. Naším cieľom však nemôže „byť v jadre“. Ako členská krajina Schengenu a eurozóny sme v jadre, a rovnako je v ňom aj Grécko. Členstvo v EÚ ani „v jadre“ nie sú sami osebe garanciami úspechu. Našou ambíciou by preto malo byť ukotvenie Slovenska ako dobre fungujúceho štátu v prvej európskej lige.

Vyplývajú z toho pre nás tri podstatné úlohy. Tou prvou je mať jasne definované ciele, priority a „červené“ čiary v rámci únie. Druhou je byť súčasťou prvej ligy európskych ekonomík, ktoré svojím občanom poskytujú kvalitnú životnú úroveň. Ako sme videli počas krízy, partnerom je len ten, kto nekľáči na kolenách. Do tretice musíme zaistiť, aby naša krajina bola hodnotovou súčasťou Európy – štátom, ktorý má dôstojné inštitúcie pre ľudí, ktorí tu žijú, pracujú či podnikajú. O tom všetkom podrobnejšie hovoríme v ďalších bodoch.

3. V EÚ presadzujeme štátny aj európsky záujem.

Európska únia nie je ani „Brusel“, ani „Berlín“. Je to systém kolektívneho rozhodovania pre 28 (onedlho 27) krajín a spoločných inštitúcií, ktoré tieto krajiny vytvorili prostredníctvom európskych zmlúv. Európska únia sú teda aj Slovensko a jeho samotní občania. Práve preto musíme vedieť, ktoré európske riešenia sú, a ktoré naopak už nie sú v našom záujme.

Podstatný medzivládny charakter EÚ v praxi podporuje pokušenie politikov v členských krajinách vyzdvihnúť výhradne národné víťazstvá z každého samitu a rokovania. Takýto prístup však často opomína, že domáce zisky, kvalita života v jednotlivých štátoch či príležitosti, ktoré našim občanom prináša spoločný trh, v značnej miere existujú len vďaka európskym pravidlám a spolupráci v rámci EÚ. Úspech Slovenska sa bytostne viaže na úspešné fungovanie európskeho projektu ako celku.

Pre Slovensko je preto kľúčové, aby politická a hospodárska súťaž v EÚ stála na takých pravidlách, ktoré chránia spoločný európsky záujem, a zároveň dovoľia aj menším krajinám aktívne ovplyvňovať vývoj v celej EÚ. Z pohľadu Slovenska považujeme za dôležité podporiť to, aby hlas veľkých európskych krajín vyvážilo silné postavenie Európskej komisie ako inštitúcie, ktorej politická nezávislosť dovoľuje zaujímať širší európsky pohľad a odolávať tlaku veľkých štátov.

4. Minister financií eurozóny – áno, ak posilní skladanie účtov a transparentnejšie fungovanie hospodárskej a menovej únie.

Vo viacerých oblastiach je nutné európsky projekt posilniť a v našom záujme je, aby Slovensko bolo pri tom. Európska integrácia má však

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

svoje limity. Tým zásadným je dôvera európskych občanov v spoločné inštitúcie. Tie tradičné, ako je Európska komisia, v mnohých prípadoch fungujú ako technokratické štruktúry, nezávislé od každodenného politického života v členských štátoch. Neboli takvždy pripravené na závažné politické rozhodnutia, ktoré členské krajiny od nich čakali v priebehu dvoch celoeurópskych kríz – ekonomickej a migračnej.

Obe krízy tak posilnili postavenie niekoľkých veľkých členských krajín, ale aj niektorých špecifických inštitúcií, predovšetkým Európskej centrálnej banky (ECB). Súčasne vznikli nové štruktúry – napríklad Európsky stabilizačný mechanizmus (ESM), či banková únia – a o kontúrach ďalších sa dnes aktívne diskutuje. Tieto inštitúcie, ktoré spolu držia značnú hospodársku moc, potrebujú zvýšiť svoju transparentnosť a spôsob, akým skladajú účty občanom. V európskej politike potrebujeme prehľadnejšie záväzky pod spoločnou strechou EÚ. Sme za vznik úradu ministra financií pre eurozónu, ak existencia jeho úradu pomôže naplniť ciele, o ktorých hovoríme a to najmä lepšie a demokratickejšie kontrolné mechanizmy pre fungovanie eurozóny a bude mať k dispozícii nástroje (vrátane rozpočtu), ktoré posilnia hospodárske zdravie eurozóny.

5. Viac solidarity v EÚ musí vyvážiť zodpovednosť členských štátov – poistenie namiesto dotácií.

EÚ nie je jednotný štát s vysokou mierou solidarity, ale združenie 28 krajín s rozdielnymi predstavami o súdržnosti a férovosti. Snaha o vytvorenie nových ambiciózných foriem prerozdelenia na európskej úrovni preto narazí na odpor obzvlášť v tých členských štátoch, ktorých občania sa považujú za čistých platcov do spoločnej pokladnice. Súčasne však únia potrebuje účinné nástroje na stabilizáciu raniteľných ekonomík a zmiernenie dopadov budúcich kríz.

Vznik nových celoeurópskych štruktúr, či už v oblasti ochrany vkladov alebo podpory v nezamestnanosti, ktoré sú dôležité pre budúce fungovanie eurozóny, preto možno podporiť, ale musia stáť na princípe poistenia národných systémov, a nie na vytváraní nových celoeurópskych schém. Prípadnú pomoc by tak jednotlivé členské štáty mali postupne vracieť do spoločnej pokladnice. Vyššia miera solidarity musí byť vyvážená zachovaním princípu národnej zodpovednosti.

6. Migračné toky zvládneme len spoločnou európskou politikou pri ochrane vonkajšej hranice EÚ a podporou stability na Blízkom východe a v severnej Afrike.

Aj keď na Slovensku utečenecká kríza dnes nie je takou horúcou témou ako v roku 2015, krajiny ako Taliansko a Španielsko stále čelia náporom žiadateľov o azyl a migrantov. Ich počet v prvých siedmych mesiacoch roka 2017 presiahol 127 tisíc. K súčasnej migrácii prispieva predovšetkým nestabilita v severnej Afrike, ako aj pomalý pokrok pri budovaní spoločnej európskej azylovej politiky a politiky ochrany hraníc. Aj ako malá krajina vieme pri hľadaní spoločných riešení pomôcť – predovšetkým posilnením schengenskej hranice, a to tak, aby jej ochrana nestála len na krajinách, ktoré dnes čelia migračným tlakom, a takisto aktívnou podporou politických zmien v Sýrii a v krajinách severnej Afriky. Bez stabilných a legitímnych vlád budú zdrojom migrantov a živnou pôdou pre kriminálne skupiny pašujúce do Európy ľudí zo vzdialenejších kútov Afriky.

V našom bezprostrednom záujme je, aby bola stabilnou a úspešnou krajinou Ukrajina – jediný z našich susedov, ktorý nie je v schengenskom priestore. Musíme zároveň posilniť kapacity, ktoré by zvládli nápor utečencov v prípade eskalácie konfliktu na východe Ukrajiny, či v prípade opakovania scenára z obdobia nášho prístupového procesu do

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

EÚ, kedy bola Ukrajina významnou tranzitnou krajinou pre nelegálnu migráciu z krajín bývalého Sovietskeho zväzu a Ázie.

Slovensko musí intenzívne pracovať na svojej schopnosti úspešne integrovať prisťahovalcov. Aj pri najlepšom scenári možno očakávať postupný príchod väčšieho počtu ľudí z Balkánu či Ukrajiny. Pri úspešnej integrácii budú pre Slovensko prínosom. Z pohľadu súčasnej slovenskej reality by nás viac než imigrácia mala trápiť pretrvávajúca emigrácia našich vlastných, často mimoriadne kvalifikovaných, občanov do zahraničia.

7. Staňme sa Írskom, nie Sicíliou.

Menej rozvinuté krajiny eurozóny pri svojom rozvoji nasledujú jednu z dvoch stratégií. Tú prvú môžeme nazvať „Sicíliou“. Tam sa politici sústreďovali na to, aby zo spoločného talianskeho rozpočtu získali čo najviac peňazí. Vďaka tomu má dnes Sicília vyššie dôchodky a kvalitnejšie cesty, než by si ostrov sám vedel zaplatiť. Sústavný prítok peňazí však znamenal, že Sicília a podobné regióny neboli nútené urobiť si doma poriadok a stať sa konkurencieschopnými. Ak si nedáme pozor, aj Slovensko bude čeliť pokušeniu zmieriť sa výmenou za eurofondy či iné prerozdeľovacie mechanizmy, s výrazne vyššou mierou spoločnej regulácie v sociálnej, pracovnej, environmentálnej či daňovej oblasti. Výsledkom však bude, ako v sicílskom prípade, chudobný región v postupne upadajúcom celku.

Máme na výber aj inú cestu. Írsko bolo stáročia najchudobnejšou súčasťou Veľkej Británie. Ani nezávislosť nepomohla – v roku 1987 bolo írske HDP na obyvateľa na úrovni Grécka a Španielska. Pomohli až reformy, členstvo v európskom spoločenstve a premyslené využitie štrukturálnych fondov. Tie naštartovali dve desaťročia vysokého ekonomického rastu. Írska konkurencieschopnosť sa opiera o kvalifikovanú pracovnú silu, nízke daňové zaťaženie a dobré podnikateľské prostredie.

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

Iste, súčasťou írskeho príbehu bolo aj nezvládnutie finančnej a realitnej bubliny, ktorej krach krajinu tvrdo zasiahol. Záchranný balík od EÚ však Íri využili na podstatné ekonomické reformy a zakrátko sa vrátili na cestu rýchleho hospodárskeho rastu.

Írsko sa za jednu generáciu premenilo z najchudobnejšej krajiny západnej Európy na druhú najbohatšiu. Aj keď je naša východisková pozícia v mnohom iná, írskym úspechom sa vieme inšpirovať aj my. Musíme sa sústrediť na rýchle dobiehanie našich západných susedov namiesto toho, aby sme sa nechali vydržiavať výmenou za to, že budeme súhlasiť s krokmi, ktoré poškodia nás a celú európsku ekonomiku.

Musíme preto trvať na európskych pravidlách, ktoré posilnia spoločný trh a zvýšia konkurencieschopnosť. Nemali by sme naopak súhlasiť s opatreniami, ktoré by v mene „boja proti sociálnemu dumpingu“ Slovensku nanútili pravidlá, ktoré sú škodlivé aj pre bohaté krajiny, ktoré sa cez ich export chcú vyhnúť domácim reformám. Svoje domáce úlohy si musia urobiť aj Francúzi – tak, ako si ich v minulosti urobili Nemci.

Dôležité pre nás je čoraz hlbšie zapojenie sa do globálnych výrobných reťazcov. Tomu pomáha naše členstvo v eurozóne a Schengene, ako aj ďalšie prehlbovanie spoločného európskeho trhu. Príkladmi vhodných celoeurópskych politík je nedávne odstránenie roamingových poplatkov, či povinnosť predávať výrobky zákazníkovi zo všetkých krajín EÚ. Oveľa viac pre zapojenie sa do inovatívnych výrobných reťazcov a digitálnej ekonomiky vieme urobiť aj doma. Nedávno sa napríklad spomínala možnosť využiť spoločnú českú a slovenskú diaľnicu na testovanie projektov autonómnych vozidiel. Opatrenia, ktoré z nás pomôžu urobiť lídrov v inováciách a zdieľanej ekonomike, musia byť pre slovenskú vládu prioritou.

8. V EÚ potrebujeme fungujúci trh so službami.

Slovenská ponovembrová skúsenosť ukazuje, aké dôležité sú štrukturálne reformy pre zvyšovanie ekonomickej konkurencieschopnosti. Vzhľadom na pomalý hospodársky rast v EÚ sú takéto reformy nevyhnutné ako na národnej, tak aj na európskej úrovni. Na tej európskej by malo byť prioritou dokončenie spoločného európskeho trhu služieb, ktorý je rozdrobený predovšetkým v oblasti nových digitálnych technológií. Prakticky všetky technologické giganty, od Google, cez Facebook až po Amazon, sú americkými, nie európskymi spoločnosťami. Je to tak napriek tomu, že viaceré technologické inovácie stojace za úspešnými firmami (napr. Skype, či formát MP3), pochádzajú z Európy. Výskum a vývoj v oblasti umelej inteligencie je dnes takmer exkluzívne doménou USA a Číny, a to práve kvôli veľkému vnútornému trhu a dostupnosti financií a ľudských zdrojov. Keďže práve v tejto oblasti sa dajú očakávať budúci hospodárski víťazi, je to vynikajúci príklad oblasti, v ktorej Európa musí zásadne pridať.

Rozdrobené sú aj európske trhy s bežnými, nedigitálnymi službami (napríklad služby architektov). Jedným z dôvodov je pretrvávajúca kultúra národnej ochrany vo veľkých európskych krajinách ako Francúzsko a Taliansko. S odchodom Spojeného kráľovstva z EÚ bude boj za trh s európskymi službami ťažší. Súčasný stav však škodí predovšetkým menej vyspelým európskym ekonomikám, vrátane Slovenska, a oslabuje aj EÚ ako celok. Preto by sme mali intenzívne podporovať snahy súčasnej Európskej komisie o dokončenie spoločného digitálneho trhu a o liberalizáciu ostatných služieb v EÚ. Budovaním úzkych politických väzieb na reformné sily v Nemecku, Holandsku, v nordických krajinách, ale aj v častiach južnej Európy, môže Slovensko prispieť k postupnej zmene súčasného stavu na európskom trhu so službami.

9. Daňová konkurencia je zdravá – daňové rajy a schránkové firmy nie.

Napriek protestom z veľkých európskych krajín je dôležité zachovať schopnosť malých európskych ekonomík lákať zahraničné investície prostredníctvom nižšieho daňového zaťaženia. Existuje však zásadný rozdiel medzi zdravou daňovou konkurenciou a daňovými rajmi, zneužívaním schránkových firiem a anonymizovaných foriem vlastníctva, či skrývaním príjmov v off-shorových ekonomikách.

Takéto praktiky naopak vedú k „odstrihnutiu“ bohatých a bezohľadných od zvyšku spoločnosti, podpore korupcie a všeobecnej strate dôvery v globalizáciu a trhovú ekonomiku. Krajiny ako Slovensko – malé a so slabšími inštitúciami – boli opakovane najväčšími obeťami tohto javu. Preto by sme mali nielen podporovať boj s takýmito praktikami, ale sa postaviť na jeho čelo. Už dnes je Slovensko svetový líder v zverejňovaní informácií, akými sú verejné zmluvy, účtovné uzávierky firiem, či informácie a to, kto je ich majiteľom. Tento náš know-how je potrebné preniesť vo forme spoločných štandardov pre transparentnosť na celoeurópsku pôdu. Je škoda, že sme na to do väčšej miery nevyužili príležitosť počas predsedníctva SR v Rade EÚ. Tlačiť a posúvať túto agendu však nie je nikdy neskoro.

10. Vyšehradská štvorka nenahrádza naše miesto v EÚ, môže ho však podporiť.

Slovensko má v EÚ prirodzene najbližšie k svojim historickým partnerom z Vyšehradskej štvorky. Krajiny V4 spolupracovali na odsune sovietskych vojsk zo strednej Európy, počas prístupového procesu do EÚ, ako aj na svojom spoločnom mieste v Európskej únii po roku 2004.

Vyšehradská spolupráca, či širšie regionálne zoskupenia ako napríklad projekt tzv. Medzimoria, však nikdy nebudú alternatívou k nášmu miestu v EÚ. Nemali by ani diktovať náš postoj k európskym témam, v ktorých sa slovenské záujmy a rétorika súčasných vlád v Budapešti a Varšave nezhodujú. Naopak, keď sa mýlia, nemali by sme sa to báť našim susedom povedať.

Bez ohľadu na zloženie našich vlád, krajiny V4 spája spoločný záujem na politike otvorených dverí voči krajinám, ktoré ešte euro neprijali, ako aj na funkčnom spoločnom európskom trhu pre všetkých členov EÚ. Spoločným vyšehradským záujmom je aj podpora rozširovania EÚ na západnom Balkáne a pridruženie východných partnerov. V neposlednom rade nás spája aj životný záujem na fungujúcom spoločnom trhu s energiou, ktorý pomôže znížiť našu súčasnú závislosť na Rusku. Význam vyšehradskej spolupráce priamo súvisí s jej aktívnou úlohou pri tvorbe európskych politík.

11. Posilnime naše vzťahy s Nemeckom a „latinskou“ Európou.

Slovensko musí zintenzívniť svoje partnerstvá s kľúčovými krajinami EÚ. Najdôležitejšou z nich je Nemecko. Naša diplomacia potrebuje naplniť rodiaci sa dialóg s Berlínom témami, ktoré nás spájajú, predovšetkým fungovanie eurozóny, ako aj témami, ktoré pre nás majú bezprostredný strategický význam, ale Nemecko ich vníma ako menej dôležité. Takou je predovšetkým východná politika EÚ. Zároveň s tým by sme mali presadzovať a podporovať v rámci únie dve agendy – konkurencieschopnosť a transparentnosť, – ktorých nositeľmi sú najmä krajiny severnej časti únie.

Musíme byť pripravení s Nemeckom diskutovať i o otázkach, ktoré nás rozdeľujú. Tými sú dnes energetika, sociálna politika v EÚ a migračná a azylová politika. Tu potrebujeme zintenzívniť náš dialóg aj s južnými členmi EÚ, akými sú Francúzsko, Taliansko, Grécko, Portugalsko a Španielsko. S týmito krajinami nemusíme mať v mnohom rovnaké názory, ale silné bilaterálne a multilaterálne kontakty sú nevyhnutné pre to, aby sme pri budovaní budúcej podoby EÚ, ktorá britskou neúčastou dostane nový charakter, neostali bez vplyvu. Zvlášť dôležitá je naša komunikácia o budúcej podobe eurozóny, kde podporujeme skôr menšie úpravy a posilnenie existujúcich mechanizmov než podstatnú zmenu vo fungovaní spoločnej meny. Kontakty naprieč úniou vrátane južných partnerov sú takisto dôležité pre plnohodnotnú slovenskú účasť na konkrétnych obranných projektoch EÚ. Rozhodujúcim faktorom však zostáva domáca pripravenosť obranného priemyslu a našej armády byť súčasťou posilnených európskych snáh spoločne vyvíjať a obstarávať vojenské spôsobilosti. Pravidelné pracovné vzťahy s južnými partnermi v EÚ sú takisto šancou, ako nájsť konkrétny, praktický príspevok Slovenska k riešeniu problémov v našom susedstve na Blízkom východe a v severnej Afrike.

12. Hranice bezpečnej Európy posúvajte na východ a na juh od nás.

Je v životnom záujme Slovenska, aby naši susedia boli predvídateľní, stabilní a demokratickí. Hranice bezpečného európskeho sveta, definovaného predovšetkým členstvom v NATO a EÚ, preto musíme posúvať na východ a na juh od nás.

Kľúčovým je v tomto procese úspech Ukrajiny. Je naším najväčším susedom a východným regiónom Slovenska ponúka značný potenciál pre obchodnú spoluprácu. Na to však musí plniť podmienky asociačnej dohody a nájsť politické riešenie pre konflikt na východe krajiny. V prípade uspokojujúceho pokroku musí mať Ukrajina otvorené dvere do EÚ, aj keď v realite pôjde o dlhodobý proces.

Rozširovanie EÚ je dnes nepopulárne. Slovensko sa o to viac musí zasadiť o konkrétne úspechy tejto politiky na západnom Balkáne. V prípade ďalšieho plnenia svojich domácich úloh by Čierna Hora a Srbsko mali dostať jasnú perspektívu svojho členstva v EÚ počas mandátu novej Európskej komisie, ktorá vznikne v roku 2019. V strategickom záujme SR sú bezpečnosť, stabilita a európske smerovanie západného Balkánu ako celku, vrátane Bosny a Hercegoviny, Macedónska, Albánska a Kosova. Slovensko má dnes solídnu politickú a diplomatickú pozíciu v tomto regióne. V najbližších rokoch však musí výrazne zlepšiť svoje doteraz slabé hospodárske a obchodné postavenie na západnom Balkáne.

Vzťahy EÚ s Tureckom sú komplikované. Na jednej strane je Turecko strategickým partnerom v konfliktnom regióne. Súčasne je krajinou, ktorá vysiela politické signály, ktoré spochybňujú jej ďalší prístupový proces s EÚ. Turecko v súčasnej podobe nemá perspektívu stať sa členom EÚ.

13. Spojené štáty potrebujeme, ale k transatlantickým vzťahom pristupujeme bez ilúzií.

Spojené štáty prišli v 20. storočí európskemu kontinentu dvakrát na pomoc, za cenu takmer pol milióna amerických životov. Od konca druhej svetovej vojny USA garantujú mier a bezpečnosť v Európe. Mimoriadne dôležitú úlohu zohrali prostredníctvom rozšírenia Severoatlantickej aliancie (NATO) aj v našom ponovembrovom vývoji.

Na túto históriu nezabúdajme. Bez ohľadu na to, kto je americkým prezidentom, je naším záujmom transatlantické vzťahy kultivovať. Musíme však počítať s tým, že populistická vlna, ktorá vyniesla prezidenta Donalda Trumpa k moci, nie je jednorazovým javom, a že jej nosné myšlienky v oblasti zahraničnej politiky budú ovplyvňovať americkú úlohu vo svete aj v budúcnosti.

Je možné, že sa americká angažovanosť vo svete bude oslabovať. Akokoľvek mohla byť úloha Spojených štátov ako „svetového policajta“ kontroverzná, svet policajtov potrebuje – a podľa možností takých, ktorí podliehajú demokratickej kontrole. Bez USA preto bude aj na Európskej únii, aby túto americkú úlohu vo svete zastúpila, napríklad garantovaním bezpečnosti demokratických krajín v ruskom susedstve a stabilizáciou konfliktných oblastí Afriky a Blízkeho východu.

Ako ukázalo oznámenie o americkom stiahnutí sa z Parížskej dohody o klimatických zmenách či Transpacifického partnerstva (TPP), zmena nálad vo Washingtone sa netýka len bezpečnosti. Nemožno dopustiť opakovanie katastrofy 30. rokov minulého storočia, v ktorom sa bezohľadné sledovanie úzkych národných záujmov pretavilo do rozpadu svetového obchodného a finančného systému – a v konečnom dôsledku do najhoršieho ozbrojeného konfliktu v ľudských dejinách. Americká nedôvera voči multilateralizmu, na ktorom stojí globalizovaný svet,

sa môže prejaviť v nepremyslených jednostranných iniciatívach s nezamýšľanými dôsledkami. Príkladmi môže byť zblížovanie sa s Ruskom na úkor Ukrajiny či pobaltských štátov, vojenský zásah na Blízkom východe bez premyslenej stratégie, či unáhlené rozhodnutia ohľadom Severnej Kórei alebo Iránu. Na každú z takýchto kríz, ktoré môžu nastať počas Trumpovho mandátu alebo aj po ňom, musíme byť na Slovensku a v Európe pripravení.

14. S Ruskom musíme komunikovať, ale bez kompromisov v zásadných otázkach.

Rusko je komplikovaná krajina. Moskva neprejavuje záujem o integráciu po vzore zvyšku Európy. Svojich susedov vníma ako podriadených alebo ako rivalov. Imaginárna hrozba Spojených štátov a NATO umožňuje Kremľu úspešne vytesniť páľčivé domáce problémy: astronomickú úroveň korupcie a nerovnosti či svojvôľu štátnych orgánov. V najbližšej dobe sa nedá očakávať zásadné zlepšenie vzťahov medzi západom a Ruskom. Ambíciou Slovenska a našich spojencov by malo byť najmä zabránenie ďalšiemu zhoršeniu napätia. Možnosti zlepšenia vzťahov však treba hľadať bez kompromisov v zásadných otázkach.

Takýto prístup so sebou nesie niekoľko prvkov. Tým prvým je pokračovanie v posilňovaní východnej hranice EÚ a NATO. Spojenci musia dať Moskve jednoznačne najavo, že sú pripravení si „svojich“ brániť. Iba tak sa dá zamedziť ruskému pokušeniu našu jednotu testovať. Aby sme k sile takéhoto signálu zmysluplne prispeli aj my, musíme pokračovať v modernizácii ozbrojených síl SR. Investovať tiež treba do zvýšenia odolnosti voči dezinformačným aktivitám, ako aj do technológií, ktoré znížia našu závislosť na ruskom plyne.

Nie je v záujme Európy, aby žila vo večnej konfrontácii s Moskvou. Treba hľadať prieniky záujmov tam, kde existujú. Treba sa však vyvarovať akejkolvek naivity: hodnoty a ciele Kremľa sú dnes zásadne iné od tých slovenských.

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

Moskva sa pokúsi využiť akýkoľvek dialóg s našou krajinou na vnesenie napätia do vzťahu medzi Slovenskom a zvyškom EÚ a NATO. Obhájiť si naše záujmy v slovensko-ruských vzťahoch dnes znamená najmä neustúpiť v otázke ruského útoku na Ukrajinu. Pre naše prežitie je životne dôležité, aby sa do Európy nevrátil zvyk riešiť politické problémy vojenskou silou – na to by sme totiž doplatili medzi prvými.

15. Pomôžme urobiť z Číny zodpovedného partnera v globálnom rozhodovaní.

Nárast Číny ako svetovej veľmoci je výzvou pre západný svet, vrátane EÚ. Jej rozmach je výsledkom hospodárskeho rastu, aký nemá v ľudskej histórii obdobu. Vďaka ekonomickým reformám a zapojeniu sa do svetovej ekonomiky vzrástol príjem Číny na obyvateľa od roku 1985 do roku 2015 27-násobne. Pravda, bolo to aj za cenu veľkých škôd na životnom prostredí a nie bez korupcie. Čína je naďalej ovládaná nedemokratickým režimom a jej budúce pôsobenie v medzinárodnej sfére vyvoláva otázky.

Na jednej strane čínski predstavitelia deklarujú ochotu prispievať k udržiavaniu systému medzinárodnej spolupráce. Na druhej strane sa čínsky režim často správa vo svojom susedstve agresívne, predovšetkým svojou rozpínavosťou v Juhočínskom mori. Nedoriešeným problémom tiež ostáva čínsky vzťah k intelektuálnemu vlastníctvu a prepojenosť komerčnej sféry a štátu, ktoré často sťažujú prácu zahraničným investorom v krajine. Výzvou pre západné demokracie je preto pomôcť Čínu plne integrovať do globalizovaného sveta, priviesť ju k tomu, aby svoj vplyv používala zodpovedne, a taktiež napomáhať ochrane ľudských práv a vláde zákona. Hľadanie rovnováhy medzi konštruktívnou spoluprácou a trvaním na jasných limitoch toho, čo si Čína môže dovoliť, nebude ľahké.

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

Alternatívy však môžu byť nebezpečné – zbytočná agresivita môže čínsky režim naladiť protizápadne, prílišná povolnosť západu zasa povzbudí apetít Pekingu podobným spôsobom, ako ho povzbudila v prípade Kremľa.

16. Dobudujme inštitúcie hodné vyspelej európskej krajiny.

Slovensko bude vždy vystavené silám, na ktoré nemá priamy dosah. Nemáme pod kontrolou ani správanie sa veľkých mocností sveta, ani načasovanie ďalšej svetovej hospodárskej krízy. Ovplyvniť však vieme to, ako sa s prípadnou nepohodou vysporiadame. Našou odpoveďou by malo byť dobudovanie efektívneho a funkčného štátu a flexibilnej, dynamickej ekonomiky, ktorá je odolná voči vonkajším šokom.

Základom hospodárskeho úspechu krajín je kvalita podnikateľského prostredia a „pravidiel hry,“ ktorými sa riadi hospodársky život. Napriek ponosám na údajnú ťarchu regulácií z Bruselu majú kvalitu podnikateľského prostredia u nás v rukách naši politici. Slovensko si nepočína najhoršie. V rebríčku Doing Business, vydávanom každoročne Svetovou bankou, sme na 33. mieste vo svete. Zaostávame však za Českou republikou (27.), Poľskom (24.), nehovoriac o Estónsku (12.).

Pre malé ekonomiky v Európe je dôležité, aby vedeli zahraničných investorov lákať jednoduchým a málo zaťažujúcim daňovým systémom. Na hospodársky zázrak to však nestačí. Kvalita verejných statkov a služieb je pre firmy nemenej dôležitá než cena, ktorú za tieto statky a služby platia. Boj s korupciou, dôveryhodná justícia a nezávislí regulátori sú dôležitými zložkami tohto balíčka. Patrí k nemu však aj priebežné a dôsledné hodnotenie nových verejných politík, ktoré porovná náklady a výnosy pripravovaných regulačných zmien, a ktoré bude spätne monitorovať ekonomické dôsledky už existujúcich pravidiel.

17. Hlavným motorom rastu a inovácií nemôže byť štát.

Aj v iných stredoeurópskych krajinách premýšľajú politickí lídri o ekonomických problémoch, ktorým ich krajiny čelia. V Poľsku a Maďarsku sa vlády rozhodli ísť cestou ekonomického nacionalizmu. Morawieckiego plán v Poľsku sľubuje štátnu podporu pre inovatívne podnikateľské projekty, vyberané štátom zostavenými komisiami expertov a akademikov. Banky prevzaté v ostatných rokoch štátom zo zahraničných rúk umožnia poľskej vláde vykonávať aktívnu „úverovú politiku“. Podozrievavo sa maďarská a poľská vláda pozerajú na zahraničných investorov, preferujúc spoločnosti, ktoré sú v domácich rukách.

Po skúsenosti s pokusmi Vladimíra Mečiara o vytvorenie slovenskej kapitálotvornej vrstvy neslávne známymi „dobrými podnikateľmi-mečiarovcami“ by sme mali vedieť, že poľská a maďarská cesta vedú zlým smerom. Naša skúsenosť s ekonomickým nacionalizmom hovorí o rozkrádaní a korupcii, mrhaní verejnými prostriedkami, oslabovaní vlády zákona a tiež o odstrašení zahraničných investorov. Spoliehať sa na to, že politikmi vytvorené orgány dokážu identifikovať inovácie, ktoré budú najbližším veľkým hitom európskej či svetovej ekonomiky, je naivné. Dlhodobou udržateľný rast pre Slovensko nepríde z vládnej podpory pre firmy, ktoré sa v tej-ktorej chvíli javia ako sľubné. Bude výsledkom toho, že Slovensko podnikateľom a inovátorom – či už domácim alebo zahraničným – poskytne ten najkvalitnejší zákonný a regulačný rámec, najlepšiu infraštruktúru a talentovaných ľudí v stredoeurópskom regióne.

18. Investujme do našich ľudí.

Najväčším bohatstvom, aké Slovensko má, sú naši ľudia. Žiaľ, neinvestujeme do nich tak, ako by bolo potrebné. Výsledkom je, že za ostatné roky Slovensko zaznamenalo výrazný prepád v kvalite vzdelávania na všetkých úrovniach. Lepšie financovať vzdelávanie, sústrediť sa na zvýšenie kvality učiteľov a zásadne zreformovať vysoké školy – bez naplnenia týchto priorit nebudeme úspešnou krajinou.

Aby Slovensko bolo dobrou krajinou pre život, musí zabezpečiť, aby boli výhody globalizovaného sveta dostupné všetkým jeho občanom. Dnes to tak v jeho odľahlejších a chudobných kútoch nie je. Sociálna politika by preto mala podporovať prístup k ekonomickým príležitostiam, napríklad prostredníctvom grantov či subvencovaných pôžičiek na sťahovanie sa za prácou, verejnou podporou rekvalifikačných programov vedených súkromným sektorom a systematickým skvalitňovaním vzdelania dostupného pre vylúčené komunity. Nie je prijateľné, aby v 21. storočí pretrvávala medzi slovenskými Rómami chudoba, aká postupne mizne aj z rozvojového sveta. Kľúčom k jej odstráneniu je lepšie školstvo na tej najnižšej úrovni, vrátane účinných vzdelávacích programov v predškolskom veku.

19. Zapojme Slovákov v zahraničí do diania doma.

Takmer desať percent slovenskej populácie dnes žije v iných krajinách OECD. Na tom by nebolo nič zlé. Je však na škodu, ak odchody do zahraničia prebiehajú bez perspektívy návratu a ak tiež znamenajú odstrihnutie sa od verejného diania v krajine. Znalosti zahraničných Slovákov treba využiť posilnením ich väzieb ku krajine, napríklad umožnením voľby poštou nielen v parlamentných voľbách ale aj vo voľbách prezidentských, európskych a regionálnych.

To však ani zďaleka nestačí. Ak chce byť Slovensko úspešnou krajinou, musí svojim občanom ponúknuť podmienky, v ktorých dokážu vyťažiť zo svojich talentov čo najviac. Návraty domov uľahčia jednoduchšia administratíva pri uznávaní zahraničných kvalifikácií, atraktívne a administratívne nenáročné relokačné granty pre Slovákov zvažujúcich návrat do vlasti i aktívne vyhľadávanie úspešných zahraničných Slovákov do vedúcich pozícií vo verejnej správe.

20. Premyslene investujme aj do našej diplomacie.

Napriek tomu, že je Slovensko malou krajinou, vďaka svojmu členstvu v EÚ a NATO má príležitosť vplývať na okolitý svet. Náš vplyv však závisí na našej reputácii – na tom, či k napĺňaniu spoločných cieľov oboch organizácií prispievame len absolútnym minimom a v posledný možný okamih, alebo či máme vlastný plán a dá sa na nás spoľahnúť.

Aby sme našu geopolitickú váhu zvýšili, potrebujú naši súčasní a budúci diplomati posilniť svoje znalosti z politiky, histórie a kultúry krajín, ktoré aktívne tvoria globalizovaný svet. Na našich univerzitách a v Slovenskej akadémii vied by mali vzniknúť špičkové centrá pre integrované poznanie jednotlivých svetových regiónov a kľúčových krajín. Nejde len o Európu,

ÚSPEŠNÉ SLOVENSKO V NEISTOM SVETE

severnú Ameriku, Čínu či Indiu, ale aj o stredne veľké krajiny ako Vietnam a Irán, arabský svet a kľúčových hráčov v Afrike a Latinskej Amerike. Tieto centrá by mali vzdelávať študentov a štátnu správu, ako aj byť prirodzeným partnerom pre slovenskú diplomaciu, súkromný sektor a iných aktérov, ktorí majú vzťahy s príslušnými krajinami a regiónmi.

Slovenská diplomacia sa musí špecializovať. Máme potenciál byť lídrami v angažovaní sa na východ a juh od našich hraníc. Krajinám na západnom Balkáne, Ukrajine, Bielorusku, Moldavsku či Gruzínsku rozumieme, máme tam autoritu, ako aj záujem pomôcť. Práve tam by sme mali koncentrovať naše diplomatické zdroje – kvalitné personálne a finančné kapacity, ako aj rozvojovú pomoc.

Vplývať na tvorbu zahraničnopolitických línií EÚ vieme aj cez aktívnejšiu účasť našich diplomatov v Európskej službe pre vonkajšiu činnosť (ESVČ). Menovanie slovenského diplomata vedúcim diplomatickej misie EÚ v Moldavsku je úspech, na ktorý musíme nadviazať systematickou prípravou diplomatov na všetkých úrovniach, ktorí majú predpoklady pre uplatnenie sa v ESVČ, zvlášť v regiónoch a tematických oblastiach, ktoré sú pre nás dôležité. A naopak, naša diplomatická služba a štátna správa musia aktívnejšie využívať skúsenosti a talent diplomatov s priamou skúsenosťou s prácou v NATO, európskych inštitúciách a ďalších medzinárodných organizáciách.

